

סוגיא דכוורת

סוגיא בגמ' שבת י. וז"ל, אמר אביי זרק כוורת לרה"ר גבוהה י' ואינה רחבה ו' חייב, רחבה ו' פטור כו', ע"כ. והיינו דלפי אביי הזורק כלי דיש לו שעור רה"י, ד' על ד' ברוחב בגובה י', פטור. וצריך להבין יסוד הפטור הנ"ל. ועי' ברש"י ד"ה רחבה ו' פטור דכתב וז"ל, דהוי רשות לעצמה, ואנן ממשכן גמרינן שהיו זורקין מחטיהן במלאכתן זה לזה ולא היו זורקין רשויות, ע"כ. מבואר בדבריו דס"ל לרש"י דאביי חידש לנו פטור חדש דילפינן ממשכן דלא שייך הוצאה אלא בחפצים ולא ברשויות.

אמנם, עי' בתוס' ד"ה רחבה (ב). דכתבו וז"ל שהכוורת עצמה נעשית רה"י כשתנוח והוי כזורק מרה"י לרה"י דרך רה"ר דפטור כדאמר לעיל דלא יליף זורק ממושיט כו', עכ"ל. והיינו דלפי התוס' אין דינא של אביי פטור חדש אלא זה אותו דין שכבר שנינו לעיל בדף ד. דהזורק מרה"י לרה"י דרך רה"ר פטור. אלא דא"כ קשה דמה בא אביי לחדש לנו בזה, הרי כבר שנינו דין זה לעיל. אלא דלכאורה יש כאן חידוש, דלעיל מיירי כשהזורק עומד ברה"י והוא זורק את החפץ לרה"י אחרת, משא"כ בנידון דידן דהחפץ עצמו הוא הרשות היחיד ולכן בא אביי לחדש דדין זה שהזורק מרה"י לרה"י דרך רה"ר פטור שייך אפי' כשאין החפץ מונח ברה"י אחרת, אלא אפילו כשהוא עצמו הוי רה"י.

א. שיטת רש"י

לפי רש"י יש ילפותא ממשכן לפטור הזורק רשות. ועי' בתוס' הרא"ש שהקשה על זה וז"ל, ולא נהירא דבפרק הזורק מסקינן דזורק ד' אמות ברשות הרבים גמרא גמירי לה, ולא ממשכן ילפינן וכו', עכ"ל, וכן הק' הריטב"א והגליון הש"ס להגרעק"א. והיינו דהסוגיא שהביא רש"י, זריקת מחטין, הוא רק הוה אמינא בגמ' לקמן צו: לילף זריקת ד' אמות ברה"ר מזריקת מחטין, אבל למסקנא הגמ' אומרת דכל ד' אמות ברה"ר גמרא גמירי לה, וממילא קשה על רש"י שלכאורה למד מההוה אמינא שנדחית למסקנא.

ועי' בריטב"א שכ' דרש"י למד דלמסקנא הגמ' בהזורק לומדת ממשכן ורק באה ההלכה למשה מסיני לומר דמה שלמדנו ממשכן הוא תולדה ולא אב. וע"ש בריטב"א צו: שמפ' דמסברא א"א ללמוד ד' אמות כתולדה של הוצאה דהוצאה כולל חילוף רשויות משא"כ בד' אמות, ולכן אע"פ שבאמת אנו לומדים

ממשכן עדיין בעינן הלכה למשה מסיני לפרש דזה תולדה ולא אב. וממילא לפי הנ"ל מובן איך רש"י למד דינא של אביי מהגמ' שמה.

ולפי הנ"ל יוצא דלרש"י אין דינא של אביי לפטור הזורק רשות אלא כשזורק ד' אמות ברה"ר וכסוגיא דהתם, וכ"כ הריטב"א. וע"ז הק' הריטב"א דהמשמעות בסוגיין היא דדין זה שייך בהוצאה דכ' זורק כוורת לרה"ר, ומכח קו' זו פי' הריטב"א עצמו אחרת. אלא דלכאורה בדעת רש"י יותר טוב לדחוק בלשון "לרה"ר" ולומר דזה לאו דוקא מלהשאיר הסתירה מהגמ' לקמן צו:.

וא"כ יוצא לנו דשיטת רש"י היא דאין דין זה שייך אלא בזורק ד' אמות ברה"ר. ולפי דברינו לכאורה אפשר לתרץ קושיית התוס' ישנים על רש"י. דכ' התוס' ישנים (על הדף) וז"ל, ולא נהירא דאשכחן מיהא שהיו מוציאים רשויות כגון ארון ומזבחות, עכ"ל, והיינו דכתב רש"י דלא היו זורקין רשויות, וזה אינו דעל הארון והמזבח היה תורת רשות היחיד והיו מוציאים אותם. ולדברינו ניחא פרש"י דלא איירי רש"י אלא בזרק ד' אמות ברשות הרבים ואפי' אם הוציאו הארון ומזבחות ואפי' אם העבירו אותם ד' אמות ברשות הרבים, פשיטא שלא היו זורקין אותם כלל וכלל. ולא קשה מידי.

ב. נ"מ בין רש"י והתוס'

עי' בראש יוסף שכ' כמה נ"מ בין רש"י והתוס'. ולדברינו לכאורה יש עוד נ"מ והיינו דלרש"י לא שייך דין זה אלא בזריקת ד' אמות ברה"ר משא"כ להתוס' דדין זה שייך אפי' בהוצאה.

ועי' בתוצאות חיים (טו:ג) שכ' דנ"מ בין רש"י והתוס' לענין כשאינו זורק הכוורת דרך קומתה אלא על צדה. דלהתוס' דאין תורת רשות על הכוורת כלל באויר רק כשתנוח פשיטא דאם אינו נחה בקומתה אין עליה תורת רשות משא"כ לרש"י דהפטור הוא משום זריקת רשות, הרי יש עליו תורת רשות אפי' באויר וממילא כשנפלה על צדה לא בטל משום זה דין רה"י, וממילא לא בעינן דוקא דרך קומתה. והוסיף התוצ"ח דעפ"ז יש להקשות על מה שכתב השיטה לר"ן דכ' השיטה לר"ן וז"ל, ואני תמה על רבינו יהונתן ז"ל, שכתב דדוקא שזרקה בקומתה שהיא נחשבת רשות, אבל אם זרקה שלא בקומתה אלא כמין ארובה מחייב אע"ג דרחבה היא ששה וגבוהה עשרה דהא נחה כולה ברשות הרבים וכו', ולא הבנתי דמה לי ארובה מה לי בקומתה כיון דרשות היחיד היא, והא לא חייבה תורה אלא כלים וכיוצא בהם, עכ"ל.

וכ' התוצ"ח והשפ"א דתימה על תמיהתו דפשוט הוא שר' יהונתן ס"ל כהתוס' ולכן בעי שיהיה על הכוורת שעור רשות כשנחה דבאויר אין עליה תורת רשות משא"כ השיטה לר"ן דס"ל כרש"י וממילא איכא עליו תורת רשות בכל מקום שהוא אפי' כשנפלה על צדה, עכת"ד.

ונ"ל דתימה על תמיהתם על התימה. דהמעין בחידושי רבינו יהונתן מלוניל יראה דבר נפלא. דכ' רבינו יהונתן וז"ל, וקיימא לן בכל מי שזורק כלי ד' אמות ברשות הרבים מיחייב ולא הזורק רשות, דילפינן ממשכן שהיו זורקין מחטיהן לתלמידיהם כדאמרין בפרק הזורק. ודוקא שזרקה בקומתה שהיא נחשבת רשות אבל אם זרקה שלא בקומתה אלא כמין שכיבה מחייב, אע"ג דרחבה היא ששה וגבוהה עשרה דהא נחה ברשות הרבים עכ"ל. מבואר להדיא בדבריו דלמד כרש"י דזה ילפותא ממשכן ולא כהתוס' ודלא כדברי גדולי האחרונים. ויותר מזה, מפורש להדיא דדין זה שייך דוקא בזריקת ד' אמות ברה"ר כמש"כ לעיל בדברי רש"י. ומעתה, אם ר' יהונתן למד דזה ילפותא ממשכן ואעפ"כ כ' דבעינן דוקא דרך קומתה, אין שום הכרח לומר דלרש"י מהני על צדה ג"כ לפטור, ולכאורה ניחא טפי לומר דרש"י ור' יהונתן עולים בחדא מחתא, דאפושי מח' לא מפשינן.

ג. עוד שיטה בראשונים

ע' ברשב"א לסוגיין דכ' וז"ל, לי נראה דאפילו ברה"י פטור, דכל שגובהה עשרה ורחבה ארבעה יצאה מתורת כלי והוא לה רשות לעצמה, וכזורק רה"י לרה"י הוא, דכל מקום שהיא רה"י היא, עכ"ל. ולא ברור בדברי הרשב"א מה הוא יסוד הפטור כאן. דמחד גיסא קשה לומר דס"ל כרש"י דאין שום זכר בדבריו לילפותא ממשכן. ומאידך גיסא קשה לומר דס"ל כהתוס' דלא כתב דזה דרך רה"ר וגם משמע בדבריו דיש על הכוורת תורת רשות אפי' באויר "דכל מקום שהיא רשות היחיד היא", ודלא כהתוס' דכ' דאין ע"ז תורת רשות אלא כשתנוח. ונ"ל דהרשב"א הוא שיטה חדשה בסוגיא, והיינו דס"ל דיש על הכוורת דין רה"י אפילו באויר ומסברא יש לפטור, דבכל מקום שהיא יש עליה תורת רשות דאין לה שום שייכות לרשות אחרת דהוה כזורק רה"י למקום חדש, אבל בכל הדרך יש עליה תורת רשות לעצמה.

ועי' בשיטה לר"ן שכ' וז"ל, כיון שהיא גבוה עשרה ורחבה ששה פטור משום דהוי רשות היחיד דלא חייבה תורה אלא בזורק כלי אבל לא בזורק רשות דלא חשיבא הנחה ברשות הרבים כי היכי דלא חשיבא בזורק למעלה מעשרה ברשות הרבים דהוא מקום פטור, ולא שנא אם זרקה ד' אמות ברה"ר ול"ש אם זרקה מרשות היחיד לרשות הרבים, עכ"ל. וגם בדבריו לא ברור מה בדיוק הוא יסוד הפטור. ועוד צריך ביאור מה כוונתו ב"כי היכי". ונ"ל דגם השיטה לר"ן ס"ל כרשב"א דיש על הכוורת תורת רשות בכל מקום שהיא, ומסברא פטרינן הזורק דמכיון שיש לכוורת דין רשות ממילא אינה שייכת לרשות אחרת ואין כאן הנחה כלל ברה"ר וא"א לחייבו. והיינו כוונתו ב"כי היכי", דכמו שמצינו הזורק למעלה מי' ברה"ר פטור דזה רשות אחרת (מקום פטור) וממילא א"א לחשבו כאלו נמצא בתוך הרה"ר, הוא הדין נמי בנידון דידן דהפטור הוא מחמת שהכוורת היא רשות לעצמה ואין לה שום שייכות לרשות אחרת וממילא א"א לחייבו דאין זה חשוב כהנחה ברה"ר כלל וכלל.

ד. חידוש בגדר הנחה

לכאורה יש סמוכין למש"כ בשיטה לר"ן ממש"כ השיטה לר"ן בהמשך ביסוד דין הנחה. דכ' השיטה לר"ן וז"ל, רבא אמר אפי' אינה רחבה ששה פטור, פי' דהויא כלי ולא רשות היחיד ובטילא לגבי רשות הרבים משום דאין כלים קונין רשות לעצמן בזמן שהם ברשות אחרת ואפ"ה פטור משום דא"א לקרומיות וכו' כפאה על פיה כו' ואינה רחבה ששה אם היא גבוהה שבעה ומשהו חייב משום דכלי היא כיון שאינה רחבה ו' ובטילא לגבי רשות הרבים. אבל אם היא גבוהה שבעה ומחצה פטור משום דכשתהי' סמוך לקרקע בפחות מג' הרי הכלי עומד למעלה מעשרה ואגדן במקום פטור ולא בטיל לגבי רשות הרבים, עכ"ל.

מבואר להדיא דיסוד דין הנחה הוא שהחפץ יבטל ויהפוך לחלק מהרה"ר. ולפי זה מובן למה כשיש תורת רשות על חפץ מסברא א"א לחייב הזורק דלא שייך הנחה דאין הנחה אלא כשהרה"ר מבטלת את החפץ. והחשיבות של רשות מעכב הביטול, וממילא אין לחייבו. והוא הדין ביסוד הפטור של חפץ שאגוד לרשות אחרת (דינא של רבא בסוגיין) דאין הרה"ר יכולה לבטל חפץ שאינה מונחת בתוכו לגמרי וממילא אין כאן הנחה לאיחויבי.

ה. שיטת המאירי

עי' במאירי לסוגיין דכ' וז"ל, מעתה, אם הוציא או זרק כלי גבוה י' ורחב ד' על ד' פטור שהרי זה בעצמו רשות ואם הוציאו מרה"י לרה"י הוציא ואין כאן דרך רה"ר שכל שהוא עובר שם רה"י הוא ואם זרקו מרה"ר אין כאן עקירה מרה"ר ולא הנחה ברה"ר שבכל מקום שהיא תופסת מקומה, עכ"ל, והיינו ממש כדברינו ברשב"א ושיטה לר"ן דמכיון דהכוורת חשיבא רה"י מסברא יש לפוטרו שבכל מקום שהיא תופסת מקומה ואין לה שום שייכות לרה"ר וא"א לחייבו.

אמנם צע"ק בשיטתו דבתחילת דבריו כ' וז"ל, זה שחייבה תורה במוציא מרשות לרשות או בזורק מתחילת ד' לסוף ד' ברה"ר דוקא בכלים וכיוצא בהן מדברים שאינן רשות בפני עצמן כעין הוצאת כלי המשכן, אבל אם הוציא דבר או זרק דבר שהוא רשות מיוחד לעצמו פטור, עכ"ל, ואח"כ כ' כל מה שכ' לעיל. וצריך להבין מה כוונתו שכ' "כעין הוצאת כלי המשכן" ואיך לישבו עם מה שכ' בהמשך. אלא דבאמת לא קשה מידי דאין זה ילפותא ממש, אלא דכוונתו לומר דמסברא פטרינן אותו וזה גם דומיא דמשכן דהרי אם באמת במשכן היו זורקין רשויות היו לומדים מזה דלא כסברא הפשוטה דהרי מלאכת הוצאה צריכה להיות דומיא דמשכן ומעתה דלא מצינן זריקת רשויות במשכן אפשר לסמוך אסברא לפטור הזורק משום דבכל מקום שהוא תורת רה"י עליו.

ו. ביאור במח' הנ"ל

אם כנים דברינו אלה, עלינו להבין במה נחלקו המאירי ודעימיה עם רש"י ודעימיה, דהרי שניהם מודים דאיכא על הכוורת דין של רה"י באויר וא"כ למה לא פירש רש"י את הפטור ע"פ סברת המאירי, דלכאורה סברת המאירי מאד מסתבר, ולמה פירש רש"י דזה ילפותא ממשכן.

ונ"ל דרש"י ס"ל דאע"פ דיש לכוורת המדות של רשות היחיד יש כאן ריעותא בתורת רשות שלה. דהרי עקירה והנחה הם דברים השייכים לחפצים ולא לרשויות. רשות הוא מקום שממנו עוקרים חפצים ובו מניחים חפצים, אבל אין העקירה או הנחה עצמה שייכת לרשויות דבעלמא לא עוקרים ולא מניחים רשויות. מעתה ס"ל לרש"י דיש מקום לומר דמכיון דהזורק כוורת משתמש בכוורת כדרך המשתמשים בחפצים ולא כדרך המשתמשים ברשויות אע"פ דכלפי חוץ עדיין יש עליה תורת רשות, כלפי הזורק עצמו בטל מעליה תורת רשות ודין הזורקו כדין הזורק חפץ ויש לחייבו. ובלא ילפותא כך היה רש"י מפרש. אלא דהוסיף רש"י דבא אביי לחדש לנו בסוגיין דילפינן ממשכן דאין חיוב אלא בזורק חפצים ממש ולא הזורק אפי' חפץ שיש עליו מדות של רשות, וא"כ למד רש"י דמהדרשה למדין דאע"פ דאין הזורק משתמש בו כדרך המשתמשים ברשויות, מכיון דיש עליו המדות של רשות די לנו בזה לדונו כרשות, ולא היו זורקין רשויות במשכן. ולכאורה, המאירי ודעימיה חולקים וסוברים דאע"פ דהזורק רשות אינו משתמש ברשות כדרך המשתמשים ברשויות אין בזה כדי לבטל תורת רשות מעליה ומסברא אפשר לחייבו דהרי הוא רשות בכל מקום שהוא.

ומעתה אפשר לומר דהתוס' שסוברים דאין על הכוורת תורת רשות כלל באויר אינם חולקים בהגדרת רשות בעלמא דס"ל דבעינן קביעות ע"ג קרקע ואין דבר כזה שרה"י עוברת ממקום למקום, אלא גם התוס' חולקים באותה נקודה. דס"ל להתוס' דמכיון דהזורק רשות משתמש ברשות כדרך המשתמשים בחפצים ולא כדרך המשתמשים ברשויות לא רק שבטל מעליה תורת רשות כלפי הזורק אלא נתבטל מעליה תורת רשות לגמרי אפי' כלפי אחרים, וממילא ליכא עליה תורת רשות כלל וכלל באויר.

נמצינו למדים דעיקר נקודת המח' בין הראשונים בסוגיא תלויה בזו. דלפי המאירי ודעימיה המשתמש ברשות כדרך המשתמשים בחפץ דהיינו שהוא עוקרה ומניחה אינו מבטל מעליה תורת רשות כלל וממילא מסברא אפשר לפטור הזורק כוורת דיש עליה תורת רשות בכל מקום שהוא. ורש"י ור"י מלוניל ס"ל דהמשתמש ברשות כדרך המשתמש בחפץ בטל מעליה תורת רשות כלפי הזורק ולא כלפי חוץ ובלי הדרשה היינו מחייבים הזורק כוורת וקמ"ל דדי לנו בתורת רשות במקצת. והתוס' ס"ל דהמשתמש ברשות כדרך המשתמשים בחפצים לא רק שבטל מעליה תורת רשות כלפי עצמו אלא אפי' כלפי אחרים אינה נקראת רשות כלל וכלל ורק פטורים הזורק משום סברא חיצונה דהוה רשות לכשתנוח והוה כוורק מרה"י ורה"י דרך רה"ר.

ולפי הנ"ל אפשר להבין עוד מח' בראשונים. לפי רש"י והר"י מלוניל אין פטור של זריקת רשות אלא כשזורקה בקומתה אבל לא על צדה משא"כ לפי המאירי ודעימיה דיש עליה תורת רשות אפי' על צדה. ולפי הנ"ל אפשר להסביר דלפי רש"י דסבר דיש לנו ריעותא בהא דמשתמש בכוורת כדרך המשתמשים בחפצים ואפי' לאחר הדרשה רק חייב משום שיש עליה תורת רשות במקצת, דיש לה המדות של רשות ונקראת רה"י כלפי אחרים, א"כ כשזורקה על צדה דאין לנו אפי' המדות של רשות ואיכא תרתי לריעותא בטל מעליה תורת רשות לגמרי והזורקה חייב. משא"כ לפי המאירי ודעימיה דאין שום ריעותא בהא דמשתמשים בכוורת כדרך המשתמשים בחפצים א"כ אפילו אם נפלה על צדה אין בזה כדי לבטל מעליה תורת רשות, וכמו שכתבו התוצ"ח והשפ"א.